

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / P.L. Voorberg

WAAROM NAAR DE KERK

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 1156

P.L. Voorberg

Waarom naar de kerk

KERKELIJK LEVEN 1160

B. Luiten

Wat mag je verwachten
in de erediensten?

MEDITATIEF 1161

R.A. Houtman

Slappe tijd

WANDELEN
MET GOD 1163

R.J. Meijer

Kerkplein of marktplein?

ACHTERGRONDEN 1165

A.N. Hendriks

Blijvende hulp van
de Parakleet?LITURGIE EN
GEMEENTE 1169

J. Smelik

Samen in de kerk

en verder...

Meegelezen

Uit de kerken

"Dominee, uw preken zijn zo inhoudvol, we hebben er zo veel aan dat we aan één dienst wel genoeg hebben!" en vervolgens verscheen deze (vleiende) broeder maar één maal per zondag in de kerk. U begrijpt dat me dit heel goed deed... Misschien deed het mij wel goed. Maar zou het de Here ook goed gedaan hebben? Na verloop van tijd meldt zich ongetwijfeld (dit in alle bescheidenheid..) iemand met een nog grotere waardering voor mijn preken. Hij kan es wel een maand op teren. We zien hem dan ook trouw één keer per maand in de kerk.

Doel

Ds. Luiten heeft tegen zulke "kerkgangers" eigenlijk niet veel in te brengen (797). Dat heeft m.i. alles te maken met de insteek van zijn artikel *Wat doen wij met de tweede kerkdienst?*.

Ik zou die anders kiezen, en dat leidt tot een nog al nadere benadering van de 'tweede dienst'. Neemt ds. Luiten zijn insteek niet te veel van uit de *mens*? Dar kan de juiste insteek niet zijn. Als we spreken over kerkbezoek, zullen we toch moeten beginnen bij *God*. Dat wil ons Avondmaalsformulier aangeven als het hen die de kerkdiensten

niet trouw bezoeken, vermaant niet aan het Heilig Avondmaal deel te nemen. Die aansporing ressorteert onder het 4^e gebod, over Gods dag, een dag aan de Here geheiligd, dus *toe* er van God. We gaan niet naar de kerk voor ons eigen genoeg (in de eerste plaats), niet voor ons geestelijk voedsel (allereerst), we distantiëren ons *zeker* op zondag van de gangbare consumptiementaliteit. We gaan in de kerk iets *brengen*. We gaan naar de kerk omdat God die dag geheiligd heeft, gereserveerd tot Zijn eer.

Het gaat op 'de dag des Heren' om de Here. Wij gaan die dag

óók heiligen, omdat de Here hem heiligde. We gaan dus onszelf aan de Here toewijden. Dat is toch heiligen? Dus *geven* aan de Here: onze lof en dank, gebed, gaven, AANDACHT (wel een half uur lang, minstens). Kerkgang is *geven* aan de Here (Hebr. 13:15, God voortdurend een lofoffer brengen, juist in Zijn huis). En wie dat doet krijgt ontzaglijk veel terug: o.a. zijn geestelijk voedsel. Maar dat is op zondag (weliswaar onlosmakelijk, maar toch heel duidelijk): punt twee. Wie de kerkdiensten zo benadert, kan passende reactie geven op die (vleiende) broeder (of zuster), die ik overigens (ik zeg het maar eerlijk) nog ontmoeten moet..... Mijn doel en

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A.L. Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DR. E.A. DE BOER, DRS. B. BOS,
DRS. I.D. HAARSMa, DRS. P. HOUTMAN,
PROF. DR. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, J.M. DE JONG,
DRS A.S. VAN DER LUGT,
DR. J. SMELIK, DRS H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Dr. Damstraat 174, 8262 GJ Kampen.
Tel. (038) 3310886.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

UITGEVER:

Print Media bv, Bedum. Technische Realisatie: Scholma Druk bv, Bedum.

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7, 9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636. Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENT:

f 92,50 per jaar. Studenten f 77,- per jaar (binnenland), f 179,- per jaar (buitenland, zeepost). Opzegging dient 1 maand voor het verstrijken van het lopende jaar te geschieden.

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

dat van ds. Luiten is hetzelfde: dat al Gods kinderen met liefde en uit overtuiging van harte tweemaal per zondag naar de kerk gaan. Dat ik toch op zijn artikel reageer, komt omdat ik het door de insteek niet effectief acht, de kwalificatie van onze huidige tweede dienst (te) negatief vind, en de (creatieve) suggesties riskant.

De tweede dienst

Het verschijnsel tweede kerkdienst benadert ds. Luiten nogal negatief. De vraag wordt gesteld of de middagdienst een soort herhaling is van de ochtenddienst (797, cf. 798, 799), omdat we geen verschil meer kennen tussen viering en onderwijzing wordt de motivatie voor de tweede dienst weggenomen (798), de verkondiging sluit niet altijd aan bij onze behoeften en daarom moet er nu een leerdienst komen (799, even kort-door-de-bocht gereproduceerd), dan zou er tenminste nog een dienst zijn waar je buitenstaanders wél mee naar toe kunt nemen (799, idem). Het is voor mij vanuit de praktijk de vraag of het feit dat de twee diensten veel op elkaar lijken door onze brs. en zrs. zo als een bezwaar wordt ervaren. Ik verneem die geluiden nauwelijks. Maar al zou dat wel zo zijn, hoe zwaar moet dat wegen? Kunnen we vanuit de Schrift iets zeggen over de tweede dienst? Moet de vraag naar de tweede dienst niet meer normatief benaderd worden?

De synagoge

J.L. Koole bespreekt in *Liturgie en ambt* de dagen en de uren van samenkomst in de tijd van het Nieuwe Testament. Hij wijst er op dat in de tempel de dag beheerst werd door offeren aan de Here. Zo werd een *hele dag* toegewijd aan de Here, er was

een morgen- en een avondoffer. Dat is m.i. de principiële basis onder onze twee kerkdiensten. We zetten *een hele dag* in het teken van de ontmoeting met de Here in Zijn huis, de kerk, de tempel van het Nieuwe Testament, we gaan 's morgens en 's middags naar de kerk. Het offer in de tempel werd gebracht op de momenten dat het het drukst was in de tempel: 9 en 15 uur (Koole, 22). De Jood begon ook de dag met een vast ritueel van een morgengebed, en sloot met het avondgebed af. Offer- en gebedstijden sloten nauw bij elkaar aan: onze dagen staan in het teken van offeren aan de Here, d.m.v. een materieel offer, en/of door het voornaamste offer van dankbaarheid. "De synagoge was dan ook een 'huis des gebeds', en in de godsdienstoefening namen de gebeden een voorname plaats in; dikwijls werd juist ten tijde van morgen- en avondgebed een korte eredienst gehouden" (22). Als we lezen dat Christus 'naar Zijn gewoonte' naar de synagoge ging (Luk. 4:16), mogen we aannemen dat het Zijn gewoonte was tweemaal per sabbat ter synagoge te gaan. Christus' gewoonten hebben ons wat te zeggen! We worden frequent aangespoord Hem na te volgen. Even later concludeert Koole dat het zeer waarschijnlijk was dat in de tijden van de apostelen er al twee kerkdiensten waren per *zondag* (23). Vandaar dat de tweede kerkdienst m.i. veel sterkere papieren heeft dan ds. Luiten aangeeft: "een goede gewoonte", "hoeveel kerkdiensten er per zondag zijn, mogen wij in gelovigen volwassenheid zelf bepalen". Hij noteert ook wel dat er een morgen- en een avondoffer was, dat een dag vanuit twee brandpunten is in te vullen, maar maakt deze uitgangspunten niet vruchtbaar voor de vraag inz. de tweede kerkdienst. De lijnen zijn niet "zo maar te

trekken" (797), o.k., maar toch wel degelijk.

De remedie

We zouden meer variatie in de twee dieisten moeten aanbren-gen: een leer- en een verkondigingsdienst. Ds. Luiten zet daar-over waardevolle gedachten op papier, die het overdenken waard zijn. Hoewel de praktische uitvoering mij nogal riskant lijkt. Ik ben bang dat de microfoons in de kerkzaal op den duur steevast door dezelfde brs. (en zrs.) bemand worden, waarvan we dan ook wel weten wat ze gaan zeggen. Ik vrees dat de jeugd er dan wel moe en ongeïnteresseerd bij gaat hangen. De jeugd mocht/moest in de kerk van de Reformatie vragen beantwoorden, maar daar hebben we nu toch onze catechisaties voor! Zal door de invulling van deze vorm van de tweede dienst toch niet het gevoel gaan overheersen dat het niet meer is dan een zondagse vergadering van kerkenraad met gemeente? Deze keer niet over financiën of liturgie, maar over de leer? Zal daardoor het besef dat de Here roept naar Zijn huis niet gaan wegslijten? Met gemeentevergaderingen gaan we vrijblijvender om dan met kerkdiensten. Zal die vrijblijvendheid ook niet het bezoek aan de tweede dienst gaan stem-pelen? Krijgen we inderdaad variatie in de diensten, meer dan nu door (*gevarieerde*) verkondiging het geval is? Het is nu ook al in veel gemeente vooraf bekend wie het woord gaat voeren op een gemeentevergadering (en wat ze gaan zeggen)? Als je zo'n (interactieve) dienst een of een enkele keer in het buitenland meemaakt kan dat verrijkend zijn, maar als dat wekelijkse gewoonte gaat worden, heb ik er een hard hoofd in. Ik vrees dat dat óók niet altijd op onze

behoeften aansluit (799). Natuurlijk is het belangrijk dat de preek aansluit bij de Iioorder. We spreken over de 'dialogoog in de preek'. De ds. zal op de hoogte moeten zijn van het gewone dagelijkse leven. Een preekvoorbereidingsgroep kan dienstig zijn, pastoraal bezoek, aandacht voor de media, iets uitgebreider rapporteren van huisbezoeken op een kerkenraad, enz.. Als de tekst of de HC-zondag vooraf bekend is, kan de gemeente ook vooraf reageren naar de predikant toe. De predikant kan daar expliciet om vragen. Als er wensen zijn om de preek meer te doen landen in de samenleving, zijn er in het voor-traject mogelijkheden. Het zal dan ook meer niveau krijgen. verwacht ik, als wanneer een predikant tamelijk onvoorbereid op vragen en reacties uit de zaal in moet gaan. Laat de kerkdienst maar blijven wat hij is. Het is inderdaad niet gebruikelijk in de samenleving om naar een toespraak te luisteren waarop je geen commentaar mag geven. Maar er is zoveel in kerk en geloof anders dan in de samenleving gebruikelijk is. Zou een buitenstaander wel veel hebben aan de vingen die 'onder ons' gesteld worden? Dat zijn toch ook vaak zijn vragen niet? Gods Woord komt van de andere kant en moet eerbiedig worden aanvaard. "Spreek, Here, want Uw knecht hoort", zei Samuel. En een preek is verkondiging van Gods Woord. "alsof God door onze mond u vermaande" schreef Paulus en zegt ons bevestigingsformulier van predikanten. Gods Woord en de uitleg daarvan is iets om eerbiedig naar te luisteren. Er is natuurlijk één 'maar', als het verkondigde woord in strijd is met het geschreven Woord. Laten we het 'tegenover' van het Woord ook maar laten uitkomen door de manier waarop het gebracht wordt in de kerk, het huis van

God. Gelegenlieden om met elkaar in discussie te gaan over de uitleg en toepassing van het Woord zijn er genoeg. Kortom, geen moeite met het onderscheid van leer- en verkondigingsdienst. Wel met de voorgestelde vorm.

Twee diensten?

Ds. Luiten signaleert slordigheid en ontrouw in kerkgang. Een kerkenraad van een zusterkerk moest er zelfs een aparte kansel-hoedschap aan wijden. Een collega vertelde dat in zijn (tamelijke grote) gemeente de dubbele morgendienst wel gehandhaafd kon blijfveii, maar 's middags de dubbele diensten wel konden worden samengevoegd vanwege gebrek aan belangstelling. Een negatieve benadering van de tweede dienst kan die slordigheid en ontrouw bevorderen. Als we weer gaan, zien waarom we naar de kerk gaan wordt dit fundamenteel en principieel bestreden. We zouden tegen wie de tweede dienst gemakkelijk verzuimt, willen Leggen:

- laat het zo zijn dat iemand misschien geen behoefte meer heeft aan de tweede dienst'. zou de Here ook geen behoefte meer aan dat kind van Hem hebben? En wat is dan de conclusie?!
- Hebben wij wel genoeg aan één dienst? Heeft de Here daar dan ook genoeg aan? Is Hij al genoeg *gediend*? Wanneer zei Christus ook al weer dat liet genoeg **was**?! Heeft de Here al genoeg lof en dank daarvoor ontvangen?
- De Here wil ons in Zijn huis tweemaal ontmoeten. Hij laat ons roepen door de kerkenraad, hebben wij dan het lef om de tweede keer nee te zeggen (te doen)?

Het gaat om de invalshoek. Als we (in dezen) niet radicaal

afscheid nemen van elke consumptiegeest, kunnen we de tweede dienst op den duur wel afschaffen, en wellicht nog meer. Het heiligen van de sabbat, het toewijden aan de Here, moet ons drijven. Het besef dat iedere (onwettige) lege stoel de Here verdriet doet. Hij weet, wat Zijn duurgekochte kind op dat moment voor laat gaan boven het brengen van lof en dank aan Hem. Uiteraard kunnen we ook thuis de Here danken en eren. Maar dat was voor de Israeliet geen wettig argument om ook niet heel in het bijzonder de Here te gaan danken in de tempel van het oude verbond. Zo doen wij dat in de tempel van het nieuwe verbond, de kerk(dienst). Geen voorschrift dat we twee-

maal naar de kerk moeten? Is dat er dan wel inzake de kinderdoop en de overgang van sabbat naar zondag? De Here geeft ons les ook door de praktijk van het NT en van de levenswandel van Jezus, zoals hier boven werd beschreven (Luk. 4:16). Bovendien, als je dankbaarheidsdienst moet voorschrijven, wat is daar dan nog de waaide van? Laat het hart spreken!

Ds. FL. Voorberg s predikant van de Gereformeerde Kerk te Emmeloord

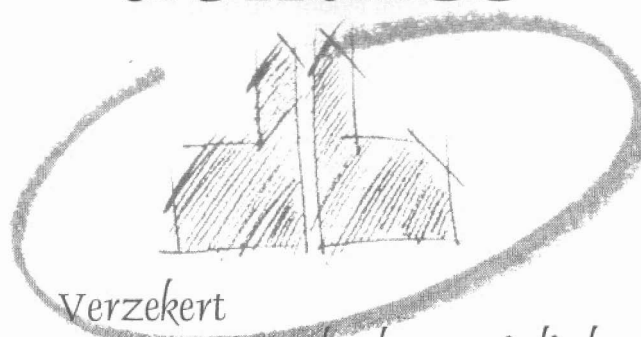
¹ De Reformatie jrg. 75, nr. 21, 797 e.v.,

² Koole, J.L. *Liturgie voor ambt*, Kampen, 1949.

Willen we kerkdiensten boeiend en 'interessant' maken/houden, dan moeten we het zoeken in de 'levende verkondiging' van Gods Woord. Dat Woord leert ons 'oude en nieuwe dingen' naar voren te brengen. Het zal het gebed van voorgangers zijn steeds zo boeiend en 'interessant' te mogen preken. Daarin zal ook een stuk van de professionaliteit van de voorgangers blijken. Ik geloof niet in het 'aantrekkelijk' maken van kerkdiensten door allerlei liturgische toevoegingen. Die kunnen prima ondersteunend werken. Maar frisse Woordverkondiging 'naar de zin en de mening' van de Heilige Geest, die zal het moeten doen!

³ Een kostelijk column hierover schreef ds. F.J. Bijzet in: *Nader Bekeken* van maart 2000! "Mei de maat waarmee gij meer, zult u gemeten worden".

donatus

Verzekert
van Avondmaalstel tot Zadeldak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1825 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

donatus

Hoff van Hollandlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

WAT MAG JE VERWACHTEN IN DE EREDIENSTEN?

B. Luiten

kerkelijk leven

De kernredactie vroeg mij in te gaan op het artikel van ds. Voorberg. Graag zou ik dat kort willen houden, om niet te veel in herhaling te vallen. Misschien is het beter mijn artikel d.d. 4 maart j.l. er nog eens bij te pakken. Een enkel punt zou ik dan willen aanstippen.

1. De tweede kerkdienst werd door mij niet bestreden of dubieus gemaakt, integendeel. Ik wierp de vraag op naar de *bedoeeling* van de tweede dienst, en de invulling ervan.

2. Collega Voorberg maakt zich nogal sterk in het benadrukken van de noodzaak van de tweede dienst. Zelfs loopt zijn artikel uit op een drievoudige waarschuwing tegen het verzuimen ervan. Maar op die manier gaat hij niet meer in op de essentie van mijn schrijven.

3. Ik heb gepleit voor een eredienst waarin vragen gesteld kunnen worden, met een beroep op 1 Cor. 14. Dit Schriftgegeven is niet weersproken.

4. Ik heb de leerdienst uit de reformatietijd in het licht gezet van de sterke vraag naar catechisatie voor belijdende leden in onze tijd. Deze optie blijft ongehoord.

5. Collega Voorberg poneert, dat in onze tijd gemeenteleden niet zouden kunnen omgaan met vraag en navraag in de eredienst. Een negatieve inschatting. Waarop baseert hij die? Uiteraard zullen we het moeten leren, het zal gewinning vragen. Maar moeten we het daarom uit de weg gaan, zelfs bestrijden?

6. 'Spreek, HERE, uw knecht hoort' is niet bedoeld als type-

ring van een eredienst. God wil ook de stem van zijn volk horen in de wekelijkse ontmoeting.

7. Hoe die stem van het volk zou kunnen klinken is een legitieme vraag. Het is nogal goedkoop om die vraag te verklaren vanuit consumptiegedrag.

Kortom, ik denk dat de nogal normatieve reactie van collega Voorberg in hoofdzaak voorbij gaat aan het onderwerp dat ik aansneet. Kennelijk wek ik dus de indruk met normen in strijd te komen, en roept dat deze weerstand op. Of is het meer de angst voor de verandering, de openheid, met als gevolg dat het verloop van een eredienst niet meer geheel voorspelbaar zal zijn! Graag zou ik eens doorspreken over het verschil tussen de 'dialoog in de preek' (die wel zou mogen) en de 'dialoog tijdens de preek' (die een brug te ver zou zijn). Hoe principieel is dat verschil? Als er wel vragen in de

preek mogen klinken, waarom zou een gemeentelid die niet kunnen stellen? Het ontgaat me waarom dat niet zou mogen. En ik snap ook niet waarom dat meer 'vrijblijvend' zou zijn.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum

Een plaats voor
jongeren in
de kerk?

Werkmappen
en cursussen

GVI

GVI: training, toerusting en begeleiding / www.gvizwolle.nl / (038) 4270400

Handelingen 1,1-8

— P —

meditatief

Vakantietijd. Juli - augustus: *slappe tijd in de pers. Ookeen slappe tijd in de kerk. Geen nieuws, geen vergaderingen, Sorry: er draaien altijd wel een heleboel evangelisatieprojecten in de zomer. Maar verder staat alles zo'n beetje stil. Na Pinksteren hebben we hef in de kerk zo ongeveer gehad, Eigenlijk de omgekeerde wereld. Want in de bijbel begint het pas na Pinksteren. "Jullie zullen kracht ontvangen," zegt Jezus. Duf wijst nou niet direct op een slappe tijd...*

Kracht

Kracht, **wat** is dat? Spierballen kweken? Door sport en fitness kun je je kracht ontwikkelen, je prestaties verbeteren. Het EK vraagt uren lange trainingen om op kracht te blijven.

Juist christenen kunnen hele krachtige mensen zijn. Maar niet omdat ze kracht ontwikkelen, maar omdat ze kracht ontvangen. "Jullie zullen kracht ontvangen wanneer de Heilige Geest over jullie komt."

Wat is dat voor kracht die de Heilige Geest geeft? Blijkbaar niet een bepaald gevoel in jezelf, maar je houding naar buiten toe. "Jullie zullen mijn getuigen zijn." Kracht om in je omgaan met mensen getuige te zijn **van** Jezus. Om daarover te praten. Kracht om niet in je schulp te kruipen, je christen-zijn niet maar wat te camoufleren, maar gewoon te laten zien wie de Heer van jouw leven is.

Op de camping

"Jullie zullen mijn getuigen zijn." Ook in die slappe tijd dat er in

het officiële kerkelijk leven niets te beleven is?

Daar ga je dan. Naar de vertrouwde camping ergens in de 'buurt van Hardenberg. Of op de honnefooi naar Frankrijk. Van tevoren bidden we. Om bewaring onderweg. Je legt zoveel kilometers af, met ook neg **zo'n** gevaarte achter je auto, En als je er veilig en wel bent, en je hebt je tent of je caravan staan, en je hebt alles klaar voor twee of drie weken lekker bijkomen en genieten? Bidden nu die kracht hiervonbeeld. Om Zijn getuigen te kunnen zijn. Anders sta je zo zwak. Je verstoppt het maar een beetje. Christen zijn aan het strand, in het zwembad, op de camping? Op een grefn-camping lijkt het niet zo moeilijk. Je bent onder elkaar, dan hoeft je het niet **zo** nodig te laten zien. Toch? En op een "'gewone" camping in Frankrijk of Italië!

Wat merk ik ervan?

Christenen kunnen hele krachtige mensen zijn. Zijn ze het ook?

Ben ik het? Beni u het? Is dat onze houding naar de mensen: een krachtige christelijke houding, - hier zijn we en we willen graag iets delen?

Of zijn we afwachtend? Dat we her van de ander laten afhangen. En het dan nog vaak niet durven (wat zullen ze denken?).

Waar is die kracht dan die Jezus beloofde! Wat merk ik ervan?

Ontvangen

Om iets te ontvangen moet je je handen ophouden. Het **komt** niet **zo** automatisch binnenwaaien, je moet het bestellen. Bidden is bestellen wat je beloofd is. Bidden is je deur openzetten zodat God die kracht ook kan geven. Als je bidt, zal Hij je geven... Zet maar op je paklijst: kracht van de Heilige Geest. Niet dat je die in je kofferbak kunt doen. Ook niet als je je bijbel erin stopt. Maar je kunt er altijd en overal om bidden. Gods kracht is beschikbaar. Op elke plek in Europa (en daarhuiten) bestelbaar. Ik mag het ontvangen (wat is dat toch een heerlijk woord: het laten komen).

Evangelisatiemethoden

Vakantietijd: wat een kansen? Niet omdat het moet. Als je blijft geen krampachtige houding. Zo van: je komt aan op de camping en je kijkt alvast om je heen wie het eerste slachtoffer zal worden. Nee, eerst gewoon uitpakken. Je spullen opzetten. En dan maar zien wat de Heer doet. Als Hij kracht belooft, zal Hij ook wel kansen geven. In de zomer bid-

den we voor evangelisatieprojecten. Maar is de hele wereld niet één groot evangelisatieproject van Jezus? Tijdens het seizoen discussiëren we over evangelisatiemethoden. Totdat ik ontdek dat ik zelf een evangelisatiemethode van Jezus heb.

Slappe tijd?

Juli - augustus; christenen gaan de wereld over. Leggen duizenden kilometers af. Getuigen van Jezus. Tot de einden van de aarde.

Wat hebben ze bij zich?
Alleen vakanliespullen?
Of ook kracht van de Geest?
Wie weet. Wie weet hoeveel mensen deze zomer gerankt mogen worden!
Hoezo slappe tijd?

Ds. R.A. Houtman is predikant van de Gereformeerde Kerk te Houten

Een plek om te schuilen...

Een stille tocht met herinneringen:
momenten met lentezang, waterstroom
van de Dinkel, hand in hand de zinnen
samenbinden tot een snoer waarin droom
en werkelijkheid elkaar speels groeten.

Wreed verstoord! Wat een feestvuur *heet* te zijn.
uiteenspattend licht, oh- en ah-geroep
wordt samengebald tot een boin, angst, pijn,
vertwijfeling, verwijdering, weg stoep
waarop ouders met kind lopen moeten.

De zwakke mens schuilt op straat, onder vuur
waarin spuitgasten omkomen, de kreet
om hulp, om een macht die ieder leeufluur
van de dag wil en kan dragen, het leed
kan overwinnen, klinkt scherfscherp omhoog.

Naar wie? Is hier een Vader voor een kind.
een Man voor een weduwe, kameraad
voor een maat die deze ramp val hels kwaad
kan bestrijden? Die goed bluswater vindt
om te troosten, die zelf zulk diep leed woog?

Naar wie? Groepeer samen, geef klanken door,
steun en draag. Zwijg. Er blijft iemand die hoort.
de Man die met zijn **kracht** de zwaarste voor
van de levensakker trok, met zijn Woord
de schepping begon en in eeuwigheid

voltooit. Wat verschroeid is. bewoonbaar maakt,
die muren tussen dood en leven slecht,
in chaos orde schept en mensen echt
hun diepste waarde geeft, vlakbij aanraakt,
zegt: schuil bij Mij, ik help je door de tijd.

Een stille tocht met gedachteflarden
een merel zingt het lied van bevrijding.
Een toekomst met struikelend beginnen
op een weg voor de door angst verwarde ziel.
Hoor, een stem roept: m'n kind, schuil bij Mij.

Lenze L. Bouwers

22 mei 2000

wandelen met God

*K*erk zijn in deze tijd: lukt dat nog wel? Niemand kan meer heen om de feiten, Voor velen is de kerk niet aantrekkelijk meer. Maar, een zuivere kerk die ook nog 'overkomt' bij een nieuwe generatie en bij buitenstaanders: is dat een haalbare combinatie? Vandaag is er een sterk verlangen naar nieuwe overtuigingskracht, Toch kijkt niet iedereen daarbij dezelfde kant uit. Want waarin ligt op zo'n moment je eigenheid? Het probleem van de discussie over kerk zijn op het kerkplein of op het marktplain. Er zit veel aan vast...

Discussies

In gesprekken loop je ca dikwijls tegenaan: dit zijn geen gemakkelijke vragen. Kerk zijn in deze tijd: wie heeft daar gelijk een helder beeld bij? Hnc het zou moeten, hoe het ook kan'.

Heel verschillende discussies zijn vaak terug te voeren op dit probleem. Het i-jakt heel veel onderwerpen. Verschillende visies worden gehoord. Nou is het mooi als je elkaar aanvult... Maar in praktijk botst het ook nogal eens.

Bij alle waardevols in gesprekken en discussies over de kerk speelt een dieper motief mee. Dan gaat het niet zozeer om praktische invulling, maar om een geestelijk onderscheid dat daaraan voorafgaat.

Het marktplain

Wat is je probleem als christen? Ei was een tijd dat de kerk midden in het dorp stond. Die positie was duidelijk. Ook inhoudelijk. Letterlijk en figuurlijk was alles om die kerk heen gegroepeerd.

Met de boodschap van die kerk werd gerckend.

In zo'n situatie zul je niet snel vragen voelen opkomen over je eigenheid als kerk. Want die is gegeven.

Die tijd van toen wordt wel mooi omschreven met: dat is nou kerk zijn op het kerkplein... Vandaag is dit amper meer herkenbaar. Vandaar die andere aanduiding: het marktplain. De paaltjes van het kerkplein zijn verwijderd, het gebouw is vei-plaatst naar de rand van een woonwijk... Waar vroeger het kerkplein was, is nu een ruim marktplain...

Anders gezegd: geloof en kerk staan vandaag niet meer centraal. Zo is de maatschappij niet nieer. En de taal van het geloof is vaak amper meer verstaanbaar voor een gewone Nederlander. Hoe reageer je daarop?

Eigenheid

Een van de punten die uigemerkt een grote rol speelt is: waarin zoek je je eigenheid? Als christen persoonlijk, maai. ook als kerkgemeenschap. Hoe meer

er om je heen veranderd en losgeslagen wordt, des te meer heb je behoefte aan duidelijkheid over die eigenheid!

Angst om die te verliezen is niet denkbeeldig. Tegelijk is angst een slechte raadgever, ook in dit geval. Daardoor wordt de blik nogal eens naar de buitenkant getrokken. Naar het uiterlijke en zichtbare. En bij voorbaat bestaat de neiging dan op het gevoel een oordeel te vellen. Een kant opgaan die je wellicht niet gewend was brengt gevoelens mee van onwennigheid en onzekerheid. Het gesprek erover wordt verlamd door de suggestie dat je hiermee je eigenheid op de helling zet. Het gevoel van: 'waar blijven we, als...' Maar is daarmee een geestelijke beoordeling gemaakt?

Buiten- en binnenkant

Je kunt ook van de andere kant binnenkomen. Het is een weg die veiliger is, maar ook een die dieper doorstoot.

Jezus leert ons zelf om te waken voor puur uiterlijke duidelijkheid. In zijn tijd werd die voorgestaan door de farizeeën. Zij hadden bijvoorbeeld reinheidsvoorschriften van Mozes uitgewerkt. Om zo hun zuiverheid te garanderen. Handwassingen werden niet letterlijk voorgeschreven, toch was dat regel geworden bij elke maaltijd.

Het is Jezus zelf die dan in één zin een dergelijke omheining om de wet weghaalt! De paaltjes van het kerkplein worden verwijderd door ... Hemzelf!

Het is te lezen in de markante

uitspraak: "Niets dat van buiten de mens in hem **komt**, kan hem onrein maken, maar hetgeen uit de mens naar buiten komt, dat is het wat hem onrein maakt." Marcus 7.15.

Jezus wijst een overaccentuering van de buitenkant al: Hij begint precies aan de andere kant: hij de binnenkant.

Heiligheid, reinheid, eigenheid: je zult het pas ontdekken als je kijkt naar wat jou innerlijk drijft.

Heiliging in een nieuwe eeuw

De lijn die de Heer Jezus trekt in Marcus 7 wijst tot in onze eeuw de weg naar werkelijke heiliging. Tegelijk ontmaskert het alle vervlakking. Jezus laat zien dat we het niet zullen verwachten van uitwendige vormen. Je wordt niet meer of minder heilig van gewassen handen. Wie dat wel denkt, zal al snel zoiets naast Gods Woord gaan plaatsen. Een kleine stap verder en je plaatst dat soort kerkelijke codes boven Gods Woord. En samen leg je daar al je energie in. Zo iets gebeurde in de tijd van Jezus. Maar in de kerkgeschiedenis is het een mechanisme gebleven waar je voor moet waken!

Wat Jezus wil, betekent dat je je verlangen naar zichtbaar en overtuigend geloofsleven niet zult ophangen aan je eigen oplossingen! Niet aan nieuwe oplossingen. Niet aan traditionele vormen.

Je merkt zoiets al snel in gesprekken: als menselijke instellingen het hart gaan vormen van ons praten. Komen die vandaag in de knel, dan slaat de paniek al snel toe. En je ontdekt: blijkbaar zat daar ongemerkt onze eigenheid in. Zo gemakkelijk gaat dat...

Jezus bevrijdt

Bevrijding door Christus begint

in je hart. Precies dat laat Jezus hier ook weer zien. Niet structuren en methodes die veranderen bedreigen je christen zijn. De bedreiging is wat er vandaag zal gebeuren met jouw hart. Wal drijft je? Waarom wil je iets? Christen zijn kent een geheim: innerlijke reinheid. Ontvangen door intense verbondenheid met je Heer. Wie niet totaal zijn hart verpandt aan God, zal vergeefs zich overeind houden met menselijke inatregelen.

De vragen van deze tijd dwingen om persoonlijk en samen je te bezinnen op de binnenkant.

Kwam die de laatste tijd tekort? Hoe kan daar meer aandacht voor komen? En hoe vertaal je dat op een zinvolle manier naar de praktijk? Zo kun je in deze wereld des te sterker gericht raken op de kracht van het geloof. Het zal meer en meer aankomen op de *innerlijke verbondenheid met Christus zelf*.

Hoe meer es wegvalt, des te meer zal de kern zichtbaar worden. Om vervolgens vandaaruit opnieuw naar buiten te treden.

Navolging: het marktplein op

Er ligt een ontspanning in de wijze waarop Jezus zelf hiermee omging. Hij was niet bang voor vieze handen. Toen de farizeeën Hem attendeerden op de ongewassen handen, kwam Hij rechtstreeks van het marktplein...

Daar waar mensen liepen met besmette en besmeurde levens. Daar gebeurde het. De kracht van zijn genade. Jezus zocht ze op, tot in het bordeel.

Vandaag mag je in navolging van je Heiland niet anders dan hetzelfde doen. Samen bewogen kiezen voor kerk zijn inidden in deze wereld. Verstaanbaar in taal en vormen. Misschien moet je soms inleveren op kerkelijke cultuur. Dat kan zijn. Maar dat inaaft je niet minder kerk.

Als je zoekt naar vastheid en naar een zuiver christen zijn, is er één vraag, om je druk om te maken: wat tref ik aan in mijn hart? *Heb ik lief zoals Christus liefhad?*

Klinkt zijn boodschap helder genoeg en raakt die mensen in hun leven?

Laten we de vraag beantwoorden zonder angst voor vuile handen.

Ds. R.J. Meijer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Surhuisterveen en Opende

BLIJVENDE HULP VAN DE PARAKLEET?

A.N. Hendriks

achtergronden

In de vorige artikelen gaven wij aandacht aan wat Christus in het Evangelie naar Johannes zegt over de Heilige Geest als Parakleet, Een enorme taak wacht de leerlingen: "... gij moet ook getuigen, want gij zijt van het begin aan met Mij" (Joh. 15:27). Die taak zullen zij moeten volbrengen in een wereld vol vijandschap. Maar Jezus belooft hun een goddelijke Helper: niemand minder dan de Heilige Geest. Die zal hen als de Geest der waarheid 'alles' leren en hen bijstaan en bekwamen tot hun taak. Nu willen wij antwoord zoeken op de vraag: Wanneer komen de woorden over de Parakleet tot vervulling? Mag de kerk zich op grond van deze woorden blijvend verzekerd weten van de hulp van de Parakleet.

Primair de apostelen

Er is altijd nog veel te doen rond de vervulling van wat de heer de leerlingen belooft over de Parakleet. C. van des Waal bijvoorbeeld houdt het erop dat de woorden over de Parakleet aan de apostelen zijn vervuld, toen zij na Pinksteren optraden als Christus' getuigen. Hij waarschuwt voor een exemplarisch toepassen van de Parakleetbeloften op de kerk van nu, om zo ruimte te scheppen voor bijzondere openbaringen buiten het Woord om ¹. Anderen wijzen deze exclusief-apostolische opvatting af. Al zijn deze beloften primair aan de apostelen vervuld, ze gelden ook voor de kerk van alle eeuwen ².

Calvin heeft tegenover Rome en de Dopersen krachtig gesteld dat Christus de leerlingen bemoeit met de komst en het werk van de

Parakleet met het oog op hun taak als apostelen.

Hij zegt in zijn commentaar op Johannes 16:12: "De Geest die Christus aan de apostelen beloofd heeft, wordt de volmaakte Leermeeester der waarheid genoemd. Waartoe is Hij nu anders beloofd, dan opdat zij de wijsheid, die zij van Hem ontvangen hebben, overleveren zouden? Hun is een Geest gegeven, doo. wiens leiding en bestuur zij het hun opgelegde ambt hebben volbracht. Diezelfde Geest liad hen in alle waarheid geleid, toen zij de hoofdinhoud van haar leer op schrift hebben gesteld. Wie meent dat er aan die leer iets toegevoegd moet worden, alsof zij onvolmaakt en half volkomen was, die beschuldigt niet alleen de apostelen van ontrouw, maar lastert ook tegen de Heilige Geest" ³.

Ik denk dat Calvin terecht de Parakleetbeloften allereerst

betreft op het apostolisch getuigenis en op de schrift van het Nieuwe Testament. Wie over de vervulling van deze beloften handelt, moet de apostelen ter sprake brengen!

Onweersprekelijk is toch dat deze woorden primair tot de apostelen zijn gericht. Het zijn de apostelen met wie Jezus hei pascha vlak vóór zijn uiterste lieden viert (vgl. Luk. 22:14). De afscheidswaarden hebben in het vertrek geklonken, waarin de Heiland met zijn apostelen samen was. Zij zijn het die bemoeit worden met wni Christus zegt over de Parakleet.

Dat de apostelen de eerst-aangesprokenen zijn, blijkt ook uit Johannes 15:27: "... want gij zijt van het begin aan met Mij". Christus had deze mannen juist geroepen om 'met Hem' te zijn (vgl. Mark. 3:14). Daartoe werden zij uitverkoren en dal kwalificeerde hen. Daarom kunnen zij ook Christus' getuigen zijn. Heel duidelijk slaat praktisch alles wat Jezus zegt over de Parakleet in het licht van de opdracht: "... en gij moet ook getuigen...".

Wij moeten het er dan ook op houden dat de woorden over de Parakleet in eerste instantie aan de apostelen zijn vervuld. De Geest dei. waarheid heeft hen geleerd en te binnen gebracht wat Jezus tiun gezegd liad (Joh. 14:26). Hij heeft hun de toekomst verkondigd en voor hen Christus verheerlijkt (Joh. 16:13, 14). De apostelen hebben de kracht van de Geest ontvangen (vgl. Hand. 1:8) om getuigen van Christus te zijn. Wij zien het in het boek Handelingen. Zij spre-

ken over de grote daden van God (Hand. 2:11) en geven met kracht getuigenis (Hand. 4:33). Handelingen verkondigt ons dat het vervolgonderwijs van de Parakleet heeft plaats gevonden en dat de apostelen in al de waarheid zijn geleid.

Het apostolisch getuigenis

Na de Pinksterdag zijn er eerst predikende getuigen. Later blijken er ook *schrijvende* getuigen te zijn. Paulus spreekt over wat de Tessalonicenzen "hetzij mondeling, hetzij schriftelijk" geleerd is (2 Tes. 2:15). Ook Lukas weet van vastlegging hij geschrifte (vgl. Luk. 1:1 e.v.). Er is een 'overlevering' (*paradosis*), waarbij het getuigenis van de apostelen een bepalende rol speelt (vgl. 1 Kor. 15:3 e.v.). Deze mondelinge en schriftelijke overlevering "is niets anders dan de autoritatieve verkondiging, die de apostelen als de getuigen van Christus en als het fundament der kerk is toevertrouwd en die zij als een kostbaar pand, in nauwkeurige overeenstemming met hun opdracht hebben over te dragen, 1 Tim. 6:20⁴.

Uiteindelijk wordt de schriftelijke fixatie van deze overlevering de vorm, waarin het getuigenis van de apostelen voor de kerk van alle eeuwen bewaard blijft en waaraan de kerk voor altijd gebonden is. De *kanon* van het Nieuwe Testament! Het gezag van deze kanon ligt in de door Christus gegeven volmacht aan de apostelen en de daarbij beloofde bijstand van de Parakleet. Wij ontdekken hier het hoge belang van de woorden over de Parakleet. Wie over het gezag van het Nieuwe Testament spreekt, kan over deze woorden niet zwijgen! Juist deze woorden en hun vervulling verzekeren ons dat wij in het Nieuwe Testament inderdaad te doen hebben met 'de volle waarheid' (Joh. 1h:13).

De Duitse wijsgeer G.E. Lessing, sprak over de 'garstige Graben', de diepe kloof tussen Jezus van Nazaret en ons. Jezus leefde zoveel eeuwen geleden. Wie overbrugt de kloof tussen toen en nu? De vraag van Lessing is relevant. Jezus heeft immers geen enkel geschrift nagelaten. Maar dat betekent niet dat wij niet naar hem en zijn woorden kunnen komen! Want de apostelen zijn er en zij hebben door de bijstand van de Parakleet getuigd. Zij hebben verkondigd wat zij aanschouwd en met hun handen gelast hebben van het Woord des levens (vgl. 1 Joh. 1:1), en door die verkondiging kunnen wij samen met hen gemeenschap hebben niet de Vader en met zijn Zoon (vgl. 1 Joh. 1:3).

Er is waarheid in wanneer A.A. van Ruler zegt: "Wij zijn dus voor onze zaligheid aangewezen op de apostelen. Wij geloven op gezag. Namelijk op het gezag van het apostolisch getuigenis. Wij kunnen dat akelig vinden. Alles wat in ons is kan zich daartegen verzetten. Maar in de christelijke existentie is dat niet anders⁵."

Actualiteit

Hoe actueel dit alles is, blijkt wanneer men het boek van H.M. Kuitert over Jezus leest⁶. De auteur zwijgt geheel over de unieke heilshistorische plaats en functie van de apostelen. Voor de Parakleetteksten is geen aandacht. En zo blijft er van het gezag van het Nieuwe Testament eigenlijk niets over. Het Nieuwe Testament geeft ons geen autoritatief getuigenis. Wij ontmoeten daar een 'Jezus in geloofsverpakking'. De evangeliën geven Jezus weer, zoals Hij gezien werd door de ogen van zijn aanhangers'. De evangelisten hebben Jezus van Nazaret tot de Christus gemaakt. Maar Jezus heeft zichzelf zo nooit gezien. In het Nieuwe

Testament krijgt Jezus niet een stralenkrans en wordt hij al opgehemeld⁷. Als rechtgeaarde Jood zou Jezus zich nooit de Zoon van God noemen!

En de kerk is met die ophemeling in haar leer van de twee naturen voortgegaan. De kerkelijke Christus is niet de weikelijke Jezus, zoals ook de Jezus van de evangelisten niet zonder meer de historische Jezus is.

Kuitert doet niets anders dan van Jezus alles afnemen wat zijn inziens opklopperij is van de eerste christenen en van de latere kerk⁸.

Jezus heeft geleefd en is gestorven. De waarheid over Hem is van historische aard en daarvoor zijn wij aangewezen op historisch onderzoek¹⁰.

Wij zien hier, hoe het *gezag* van het Nieuwe Testament wegvalt. Dit gebeurt onvermijdelijk, wanneer men de door Christus gegeven volmacht van de apostelen en de hun beloofde bijstand van de Parakleet miskent. Het boek van Kuitert toont ons, hoe de beslissing ten aanzien van de vraag: Wat dunkt u van Jezus? valt bij het gezag van de apostelen en hun getuigenis!

Het geleide van de Parakleet

De beloften over de Parakleet spelen een bijzondere rol in de leer aangaande de kerk bij Rome. De Rooms-Katholieke Kerk beroept zich namelijk uitdrukkelijk op deze beloften in verband met haar apostoliciteit, haar blijven bij de apostolische overlevering. Wanneer het gaat om de waarheid van God kan de kerk niet dwalen. Want in deze beloften is haat het 'onfeilbaar geleide' van de Heilige Geest beloofd. Hij leidt haar in de waarheid. En dat blijkt ook uit de geschiedenis van de kerk. Juist die geschiedenis bewijst dat de kerk op de goede weg blijft

door het geleide van de Parakleet".

Een bijzondere toespitsing krijgt dit beroep op de Parakleet-heloften in het leerstuk van de *pauselijke onfeilbaarheid*, zoals dit tijdens het eerste Vaticaanse concilie (1970) werd vastgelegd. De paus kan niet dwalen, wanneer hij 'ex cathedra' spreekt, dat is: in zijn ambt als opvolger van Petrus en als leraar van alle christenen. Zijn onfeilbaarheid betreft het geloof en de zeden. En zij rust op de bijstand van de Heilige Geest (*assistentie divina*). Wanneer de paus 'ex cathedra' spreekt, gaat het in zijn uitspraken niet om totaal nieuwe openbaringen. De bijstand van de Geest is gericht op het bewaren van wat reeds overgeleverd is, op de wacht bij de geloofsschat (*depositum fidei*), die de kerk is toevertrouwd¹².

Juist in de leer van de pauselijke onfeilbaarheid krijgt het aprioristisch beroep van Rome op de Parakleetteksten zijn meest sprekende gestalte. De beloften van Johannes 14-16 worden vervuld! Dat is een onwankelbaar gegeven. Want de Heilige Geest is er met zijn goddelijke assistentie, wanneer de paus als opperherder spreekt.

Tegen dit aprioristisch beroep op de Parakleetbeloften hebben de Reformatoren fel geprotesteerd. Zij hebben goed doorgehad, hoe in de roomse leer van het onfeilbaar geleide van de Geest een onverantwoordelijke usurpatie van de bijstand van de Parakleet zich openbaart. Zij hebben ook begrepen dat hier een ongeoorloofd beroep op de Geest plaats vindt. De Reformatoren hebben zeker willen weten van het geleide van de Geest. Maar zij hebben dat geleide nadrukkelijk verbonden aan de *gehoorzaamheid aan het Woord*. De kerk kan er niet zonder meer, vanuit gaan, dat de Geest haas in al de waarheid

leidt en dat zij nooit zal dwalen. Die zekerheid is geen apriori zonder meer. Die zekerheid is er alleen, wanneer de kerk het Woord vasthoudt, in Christus' naam vergaderd blijft. Wat Calvin schrijft in zijn brief aan kardinaal Sadoletus (1539), is typerend voor het standpunt van de Reformatie: "Omdat Hij (Christus) voorzag, hoe gevaarlijk het is zich op de Geest te beroepen zonder het Woord, heeft Hij wel beloofd, dat de kerk door de Geest zou worden geleid, maar Hij heeft die leiding aan het Woord verbonden"¹³.

G.C. Berkouwer ziet scherp wanneer hij ten aanzien van het leerstuk van de pauselijke onfeilbaarheid, zoals die in 1870 werd geformuleerd, spreekt van een *geïsoleerd* beroep op de Geest¹⁴. Want de kern van dit leerstuk vormt de overtuiging dat de paus in zijn ambt sprekend onfeilbaar geleid wordt door de Heilige Geest. Deze overtuiging betekent in feite dat de onverbrekelijke band tussen Geest en Woord is verbroken!

Niet exclusief-apostolisch

De Reformatie heeft de Parakleetwoorden in verband gebracht met de apostelen en hun getuigenis. Toch hebben de reformatoren deze woorden niet *exclusief-apostolisch* verstaan. Liithier betreft de werkzaamheid van de Geest als Parakleet op de troost die Hij onze verontruste gewetens biedt in en met het evangelie van de rechtvaardiging. Bij Bucer ligt het accent meer op de heiliging. De Heilige Geest is de Geest der waarheid, omdat Hij ons in alle gerechtigheid en waarheid leidt en ons leven vernieuwt¹⁵. Calvin spreekt in verband met de Parakleetteksten vooral over de hulp van de Geest, die wij blijvend nodig hebben om de Schrift te verstaan

en het gepredikte Woord te horen.

Hoe men ook over deze accenten kan denken, wij behoeven de Parakleetwoorden inderdaad niet exclusief-apostolisch op te vatten. Zoals vaker in het Nieuwe Testament het geval is (vgl. bijv. Mat. 18:19, 20; 28:19, 20) horen de apostelen deze woorden ook als de vertegenwoordigers van Christus' nieuwtestamentische kerk. In hen wordt de kerk van de komende eeuwen aangesproken.

De Parakleet is niet alleen de Docent van de apostelen, Hij is ook de Leraar van de kerk. Zijn werk is niet beperkt tot het getuigen van de apostelen en het ontstaan van de nieuwtestamentische Schrift. Zijn hulp heeft de kerk nog, altijd nodig om die Schrift te verstaan. Want uit onszelf hebben wij geen begrip voor de dingen die van de Geest van God zijn (vgl. 1 Kor. 2:14).

Onder de reformatoren is het vooral Calvin, die benadrukt dat de Heilige Geest als de Geest der waarheid zijn leerambt voorzet. Calvin noemt Hem telkens weer de 'innerlijke Leraar' (*magister interior*), die ons de Schrift leert verstaan doordat Hij ons verstand verlicht. "Het Woord Gods is wel als een zon, die toestraalt allen, aan wie gepredikt wordt, maar het is zonder enige vrucht temidden van blinden. En wij zijn allen van nature in dit opzicht blind; daarom kan het in ons hart niet doordringen, tenzij de inwendige leermeester, de Geest, door zij verlichting, de toegang bereidt" (*Institutie*, III, 2, 34).

In zijn onderwijs aan de kerk opent de Parakleet de ogen voor aspecten en accenten, die op de acht ei-grond waren geraakt. Wij kunnen hier denken aan de ontdekkingen van de Reformatie met betrekking tot de rechtvaardiging uit genade alleen, het werk van de Heilige Geest en de

hetekenis van het (gepredikte) Woord. Het stond allemaal in de Schrift. maar de hemelse Leraar bracht het weer in herinnering.

De Parakleetbeloften mogen wij ook vervuld zien in de ontwikkeling van het *dogma*. De kerk heeft geloofsuitspraken gedaan, vaak op cruciale momenten, in het gevecht met allerlei dwalingen, doordat de Geest haar leerde en de weg wees naar de volle waarheid. Onze belijdenisschriften getuigen daarvan. Wij kunnen hier ook de *prediking* noemen. Wanneer de prediking werkelijk bediening van het Woord is, dan is de Geest bezig de gemeente te leren. Hij leidt haar in de waarheid, Hij verkondigt Raar wat ze in Christus heeft, Hij verheerlijkt Christus. Daarbij wijst het woordje 'leren' zeker ook op het toeëigenende werk van de Geest (vgl. Joh. 6:45) ¹⁶. Hij maakt ons ook deelgenoot van wat Hij ons doel horen. De Parakleet doet ons niet alleen horen, maar eigent ons wat Hij zegt, ook toe. Wij mogen de Parakleet ook bezig weten, wanneer een bepaald Schriftgedeelte ons 'raakt' of wanneer wij hij een woord uit de Schrift bijzonder 'bepaald' worden. De Heilige Geest heeft vele manieren om ons de Schrift aan het hart te leggen. Elk kind van God kan daarvan spreken. Soms moet er heel wat bij ons gebeuren voordat wij verstaan wat de Geest over zonde en genade zegt! Een mens is zo maar niet aan de waarheid van God toe. Maar gelukkig: de Parakleet is er! En Hij houdt niet op om ons in 'al' de waarheid te leiden.

Maar niet alleen met de kerk blijft de Parakleet bezig. Ook in de wereld blijft zijn getuigenis klinken. Wij moeten hier denken aan het *zendings- en evangelisatiewerk*. Uit Handelingen leren

wij hoe het de Geest is die de kerk naar de wereld drijft (vgl. Hand. 2:4, 8; 8:29; 10:19; 13:2). De Parakleet is het Subject van deze arbeid ¹⁷. Hij gebruikt de kerk om in de wereld te getuigen van zonde, gerechtigheid en oordeel (vgl. Joh. 16:8 e.v.). En zo blijft de stem van de Geest klinken en stelt de Parakleet de zaak van Jezus Christus blijvend in de wereld aan de orde. Een gezonde leer over de Heilige Geest zal de kerk steeds weer d-insen om met het Woord die wereld te zoeken!

¹ C. van der Waal, *Commentaar op het Evangelie naar Johannes*, Goes 1984, p. 167.

² Vgl. bij B. Wentsel, *De Heilige Geest, de kerk en de laatste dingen*, Dogmatiek IVa, Kampen (1995), p. 115.

³ Vgl. ook Institutie, IV, 8, X.

⁴ Herman Ridderbos, *Heilsgeschiedenis en Heilige Schrift van het Nieuw Testament*, Kampen 1955, p. 45, 46.

⁵ A. A. van Ruler, *Op gezag van een apostel*, Nijkerk 1971, p. 37.

⁶ H.M. Kuitert, *Jezus: nalatenschap van het christendom*, Baarn (1998).

⁷ H.M. Kuitert, *a.w.*, p. 128.

⁸ H.M. Kuitert, *a.w.*, p. 205.

⁹ Wat Kuitert uiteindelijk overhoudt, blijkt bitter weinig te zijn: "Jezus was een jood, zijn godsdienst was de joodse religie, hij geloofde op joodse wijze in God" (*a.w.*, p. 153).

¹⁰ H.M. Kuitert, *a.w.*, p. 208.

¹¹ Vgl. G.C. Berkouwer, *De kerk*, II, Kampen 1972, p. 70 e.v..

¹² Vgl. G.C. Berkouwer, *Het probleem der Schriftkritiek*, Kampen z.j., p. 735.276.

¹³ Geciteerd bij G.C. Berkouwer, *Conflict nipt Rome*, Kampen 1948, p. 58.

¹⁴ G.C. Berkouwer, *Het probleem der Schriftkritiek*, p. 242.

¹⁵ Vgl. voor Luther en Bucer W. van 't Spijker, *De Heilige Geest als Trooster*, Goudriaan-Kampen, 1986, p. 48 e.v..

¹⁶ Vgl. L. Floor, *Persoon en werk van de Heilige Geest*, Kampen 1988, p. 34.

¹⁷ Breder hierover H. Berkhof, *De Leer van de Heilige Geest*, Nijkerk 1965, p. 33 e.v. C. van den Berg, Acta nver de gang van de Geest, in: *Pastorale. Pastoraat van Geest en Woord. Opstellen aan geboden aan di: R N Hendriks*, red. C. van den Berg e.a., Kampen (1997), p. 58 e.v.

Dr. A.N. Hendriks is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum

Liturgie voor kinderen uitgelegd

liturgie en gemeente

"Kind en kerkdienst is wat je noemt een 'hot-item', Alleen daarom al is een boek, dat met deze materie te maken heeft, altijd welkom. De actualiteit van het onderwerp is ook een goede reden om het boek extra aandacht te geven. Eind vorig jaar verscheen Samen in de kerk (liturgie voor kinderen uitgelegd) van Anje de Heer-de Jong. De schrijfster is deskundige op kef gebied van de liturgie. Bovendien is ze wat kinderen en opvoeding betreft, ook nog eens 'ervaringsdeskundige', zoals dat tegenwoordig zo mooi heet. Dat wil hier gewoon zeggen dat de schrijfstermoeder van twee kinderen is.

De publicatie van het boekje kan recensenten in de verleiding brengen om het probleem 'kind en eredienst' te analyseren en een richting te wijzen waarin oplossingen gezocht kunnen worden. Ik weersta die verlokkingen en verwijs voor het gemak naar de artikelen die A.L.Th. de Bruijne over dit onderwerp schreef, en waar ik me in grote lijnen goed in kan vinden.'

Bovendien lijkt me een logisch startpunt wanneer we aan kinderen eerst zo goed mogelijk proberen te verduidelijken wat de bestaande kerkdienst inhoudt. Hoe zit een eredienst in elkaar, waarom gebeuren ci-bepaalde dingen en waarom in die volgorde? Deze vragen worden behandeld in *Samen in de kerk*. Het is dus geen boekje waal-in allerlei al dan niet wenselijk liturgische veranderingen (t.b.v. kinderen) beschreven worden. De schrijfster gaat uit van de bestaande praktijk. Het boekje is geschreven voor kinderen van 7 tot 12

jaar. Maar volwassenen kunnen er ook hun voordeel mee doen, zeker wanneer 'liturgie' voor hun onbekend terrein is. Hierop kom ik dadelijk nog terug.

Indeling en uitgangspunten

Samen in de kerk bevat 42 korte hoofdstukjes (gemiddeld 2 pagina's per hoofdstuk). Verdeeld over deze hoofdstukken zijn circa 30 illustraties van Theresia Koelewijn opgenomen.

In de eerste tien hoofdstukjes worden algemene zaken met hetrekking tot de eredienst besproken. Aan de orde komen vragen als 'gebeurt er veel in de kerk!' en 'waarom ga je naar de kerk!' Ook komt een aantal essentiële liturgische uitgangspunten aan bod. Zo wordt in het derde hoofdstuk ("Een beeld van goud") benadrukt dat je bij het nadenken over de kerkdienst allereerst en vooral probeert te ontdekken wat God Zelf wil:

"Het is niet genoeg om zelfs iets moois voor Hem te bedenken, we moeten eerst naar Hem luisteren om te weten te komen wat Hij wil" (13). Volgens mij kun je dit tegenwoordig niet vaak genoeg roepen. Even verderop wijst mevrouw De Heer er terecht op dat een kerkdienst meer is dan een rationele bezigheid, waal-hij het dus aan zou komen op verstandelijk begrijpen: "Je komt niet in de kerk om van alles te begrijpen. Je bent er geen steek minder om als je niet alles snapt. Je komt in de eerste plaats om iemand te ontmoeten. Iemand die je niet ziet. t....) Gods aanwezigheid in de kerkdienst kun je voelen. Een. Dat gaat niet vanzelf. Je moet het leren, je moet er ook wel iets voor snappen. Maar het gaat in de kerk niet om dat je veel moeilijke woorden leert begrijpen. Het gaat erom dat je in de kerkdienst de Here ontmoet zoals jij bent, want zo heeft Hij je gemaakt" (18, 19)

De kerkdienst wordt gekarakteriseerd als een ontmoeting met de Here God (hoofdstuk 6), waarbij de kerk op aarde zich verbonden weet met de kerk in de hemel (hoofdstuk 7). Muziek ("met en zonder woorden") is Sèn van de beste manieren waarop we God kunnen loven en aanbidden. Daarbij dient de lofprijzing bovendien om elkaar in het geloof op te bouwen (hoofdstuk 8 en 9). Hoofdstuk 10 vertelt dat de kerkgangers allemaal tot de kudde van de Goede Herder behoren, en dat Hij voor iedereen zorgt.

In hoofdstuk 11 komen we in de kerk terecht, en hij hoofdstuk 13 begint de kerkdienst. Vanaf

hoofdstuk 37 tot hoofdstuk 42 komen nog diverse zaken aan de orde die nauw verbonden zijn met de eredienst, zoals het liturgisch jaar, liturgische kleuren en het kerkgebouw.

Helder

Het boekje kan op verschillende manieren gebruikt worden. Kinderen kunnen het zelfstandig als leesboek lezen. Maar het is ook mogelijk om het boekje in gedeelten (per keer één of meer hoofdstukjes) gezamenlijk te lezen en te bespreken. Dat kunnen zowel gezinnen als groepen van de basisschool doen. Wanneer ouderen en kinderen samen dit boekje lezen en bespreken, zou het best kunnen gebeuren dat het boekje niet alleen voor kinderen, maar ook voor volwassenen verhelderend en leerzaam is. Dat wil ik verduidelijken aan de hand van de volgende voorbeelden. Met deze voorbeelden hoop ik meteen te illustreren hoe Anje de Hees liturgische zaken vaak verrassend eenvoudig weet uit te leggen. Als je het hebt over de eredienst zijn de termen 'symbool' en 'symboolhandeling' essentiële, maar ook complexe begrippen. In het boekje worden ze op een haast onopvallende manier duidelijk uitgelegd. Bijvoorbeeld: over de avondmaals-elementen 'brood en wijn' schrijft mevrouw De Heer: "*Het zijn van die alledaagse dingen, je koopt ze gewoon in de supermarkt. Maar in de kerk, hij het avondmaal, zijn ze opeens bijzonder geworden. Ze betekenen iets, ze hebben iets te vertellen*" (86). En passant is hier de essentie van het ingewikkelde begrip 'symbool' (waarvan 'brood' en 'wijn' voorbeelden zijn) begrijpelijk gemaakt. Eén onderdeel van de kerkdienst waar nogal wat vragen over bestaan, is de Wet. Anje de Heer legt het accent op het gegeven dat de Tien Geboden

den heilzaam zijn voor de mens en uit dankbaarheid worden nageleefd. Ze verduidelijkt de functie van de Wet door een vergelijking te maken met klassenregels. Op school ontdekt groep X namelijk dat het in de klas het leukste is, wanneer je je aan de regels houdt. Zo is het ook met de Tien Geboden. God heeft ze gegeven "omdat alles dan veel prettiger wordt, omdat het goed is voor de mensen" (51). De klas beseft dat Je blij kunt zijn met de Tien Geboden "Bot je ze doet omdat je er blij mee bent, omdat je God dankbaar bent dat Hij ook zo voor je zorgt" (52).

Naar mijn oordeel is het terecht dat t.a.v. haar liturgisch functie de Wet niet primair uitgelegd wordt als bron waaruit de mens zijn ellende leert kennen, en waardoor de mens heengeleid wordt naar Christus. Natuurlijk blijft dat aspect altijd meeklinken. Maar in de kerkgeschiedenis (bijvoorbeeld door Calvijn en Kuyper) is op grond van theologisch-inhoudelijk argumenten verdedigd dat de Wet in de liturgie het accent hoort te hebben van regels voor het vernieuwde leven. Met oog op onze huidige liturgische praktijk zouden die hwcgredenen nog wel eens afzonderlijke aandacht verdienen.²

Geboden

Een ander voorbeeld waaruit blijkt dat Anje de Heer liturgische zaken verhelderend weet te beschrijven, is het gebed in de kerkdienst. De plaats en functie van de verschillende gebeden zijn ook voor volwassenen niet altijd even duidelijk. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat het gebed vóór de schriftlezingen dikwijls ten onrechte aangekondigd en opgevat wordt als een 'een zegen vragen over de kerkdienst'. Anje de Heer legt kort en krachtig uit wat de functie van

dat gebed wel is: het is "iets heel bijzonder als we in de kerk uit de Bijbel lezen. Door de Bijbel praat de Here tot ons, de Bijbel is Gods Woord. De dominee moet daarna zo goed mogelijk uitleggen wat hij gelezen heeft, en wij moeten er goed naar luisteren. Dat gaat niet vanzelf (...) En daarom bidden we eerst of de Here ons en de dominee wil helpen, zodat je er met je gedachten helemaal bij kunt zijn" (54, 55).

Ook ten aanzien van het voorbedengebed bestaat regelmatig onduidelijkheid. Tenminste, er zijn predikanten die de voorbeden zowel in het gebed vóór de schriftlezing als in het gebed na de preek plaatsen. Hoc onlogisch dit vanuit liturgisch oogpunt is, maakt Anje de Heer heel mooi duidelijk in hoofdstuk 28. Ze gebruikt daar het voorbeeld van een kind (Marike) die haar ouders om keelers vraagt. Marike stelt eerst de vraag of ze keelers mag, pas daarna zegt ze 'dankjewel', en daarna spreekt ze de hoop uit dat haar vriendin ook keelers mag krijgen. De vader van Marike zegt dan:

"Je hebt drie keer iets gevraagd n/j gezegd. Zou dat ook allemaal in één keer hebben gekund? Nee? Nou, zo gaat het in de kerk nu, daar kun alles ook niet in één keer bidden gestopt worden. We hebben veel te zeggen tegen God. Soms om te vragen, soms om te bedanken, soms om gewoon iets te zeggen en soms om iets te vragen voor een ander. Alles heeft z'n eigen plekje gekregen, in een apart gebed, precies op die plaats waar her thuishoort. Voor we beginnen met bijbellezen, bidden we God of Hij ons denken helemaal op Hem wil richten. Na de preek danken we God voor alles wat Hij geeft en bidden we Hem niet alleen voor onszelf maar ook voor andere mensen. Je komt niet alleen voor jezelf in de kerk (74,75). In verband met de laatste regel uit dit citaat kan ik het

niet laten liet volgende op te merken: er zijn kerken waar 's morgens alleen voor personen en zaken uit het kerkelijke leven voorbede gedaan wordt. terwijl de nood van de wereld pas in de middagdienst in het vizier komt.' Het komt niet zo fatsoenlijk over wanneer je eerst voor jezelf bidt en dan pas voor de ander. Helemaal in een tijd waarin de missionaire opdracht van de gemeente zo enorm sterk wordt benadrukt, zou je deze vreemde gewoonte ook niet verwachten.

Geloof en kerkdienst

Een sterk punt van het boekje is de manier waarop liturgische zaken met eenvoudige voorbeelden uit het dagelijks leven verduidelijkt worden. Het boekje toont weer eens aan dat 'liturgie' voor een belangrijk deel uit gaat van alledaagse vanzelfsprekendheden, die wel in een sterk gestileerde vorm gegoten zijn. Liturgische manieren van doen blijken meer dan eens veel normaler en dus eigentijds te zijn dan wel eens gedacht en verondersteld wordt. Even duidelijk laat het boekje zien hoe nauw verweven 'geloof' en 'kerkdienst' zijn. In de liturgie wordt vorm gegeven aan basale geloofswaarden. Dit betekent dat wanneer je met kinderen over de kerkdienst praat, je vanzelf komt te spreken over de meest essentiële geloofszaken. Het gesprek zal bijvoorbeeld gaan over wie God is en wie wij zijn, hoe God tot ons komt en bij ons is. Je komt automatisch terecht bij de vraag hoe God wil dat wij met Hem omgaan. Wat past wel bij God en wat past niet bij Hem? Juist omdat *Samen in de kerk* nadrukkelijk laat zien dat liturgie en geloof nauw aan elkaar verbonden zijn, kan het boekje uitstekend als uitgangspunt dienen om met elkaar te spreken over het dienen van de Heere.

Relatie kerkdienst, gezin, school

Het is een goede zaak dat Anje de Heer apart aandacht besteedt aan het liturgisch jaar (of "kerkelijk jaar"). Te meer omdat het volgen van een liturgisch jaar mogelijk mank dat er gewerkt gaat worden met roosters waarop schriftlezingen en liederen voor de verschillende zondagen staan. Dergelijke roosters zouden zeer goed en zinvol kunnen functioneren in het kerkelijk leven. Daardoor weet de hele gemeente immers altijd wat er de komende zondag aan de orde is. Zo kan zij zich beter en concreter voorbereiden op de 's zondagse kerkdienst. Ook kan de huisliturgie dan uitstekend afgestemd worden op de 's zondagse kerkdienst (de eenheid tussen zondag en maandag wordt positief beïnvloed). Zowel thuis als op school kunnen ouders/leerkrachten en kinderen bij het volgen van een rooster op diverse manieren heel gericht met de komende kerkdiensten bezig zijn. De thematiek die 's zondag aan de orde is, kan aan de hand van de schriftlezingen en liederen met de kinderen besproken worden. Onbekende melodieën kunnen aangeleerd worden. Waar nodig en mogelijk kunnen liedteksten besproken en verduidelijkt worden. En wat mij betreft zouden goede kinderliederen, al dan niet alleen gezongen door kinderen (of kindercantorij), zinvol en logisch ingebed kunnen worden in de liturgie. Kortom, er zijn zeer veel voordelen wanneer de school een rooster van de kerk kan gebruiken en volgen, in plaats dat de kerk het psalmversiesrooster van de basisschool volgt.

Doelgroep

Uiteraard is het een essentiële vraag in hoeverre Anje de Heer geslaagd is een boekje te schrij-

ven waarmee de doelgroep daadwerkelijk bereikt wordt. Voor het beoordelen van de pedagogische kwaliteiten ben ik te rade gegaan bij een paar mensen uit de onderwijswereld.

Hun oordeel is overwegend positief. De voorbeelden die in het boekje gegeven worden, zijn voor de doelgroep van het goede niveau. Hetzelfde geldt voor taalgebruik, zinsbouw en dergelijke. Wel werd de opmerking gemaakt dat misschien niet alle kinderen zich zullen herkennen in de kinderen die Anje de Heer in haar boek ten tonele voert. Kritische vragen en opmerkingen betroffen verder ondergeschikte punten. Zo werd bij hoofdstuk 3 ("voelen moet je leren") opgemerkt dat dit hoofdstukje voor kinderen te abstract blijft. Dingen worden er te weinig concreet gemaakt. Als er bijvoorbeeld staat "Laat je Hem merken dat jij er bent?" (19), dan is het zinvol om met voorbeelden te concretiseren hoe je God kunt laten merken dat je er bent.

Over het algemeen slaat het boekje aan bij de doelgroep. Dat bleek op de Jan van Nassausschool te Zuidhorn. Het boekje werd daar door juf Vasse systematisch behandeld in groep 5 (kinderen van 8 à 9 jaar). Het eindoordeel van de kinderen was dat ze door dit boekje beter over de kerkdiensten na zijn gaan denken. Ze hadden veel dingen geleerd die ze nog niet wisten. Bovendien vonden ze het boekje makkelijk om (bij het voorlezen) naar te luisteren. Ze waardeerden dat het boek in verhaalvorm geschreven is, waarbij de hoofdpersonen Marike en Joost telkens weer naar voren komen. Bij verschillende hoofdstukken werden wel vragen en kritische opmerkingen gemaakt, die al dan niet algemeen gedeeld werden. Zo typeerden de kinderen het boekje als 'serieus', en daarom paste het volgens hun niet hele-

maal dat de schrijfster op sommige plaatsen komische situaties beschrijft. Als voorbeeld noemen ze de passage waar staat dat Joost op de gedachte komt om vanaf de orgelgalerij eens te zwaaien naar Oom Jan die dominee is (26). Als hetzelfde jongetje later in het boek zijn haren oranje geverfd heeft, wordt vanuit de groep opgemerkt dat kinderen die serieus met de kerkdienst bezig zijn, hun haren niet oranje verven. 'Oranje-geverfd haar' hoort hij voetballen, niet bij een kerkdienst. Joost met zijn oranje kapsel doet nu net als mensen die van voetbal een afgod maken. (Tussen twee haakjes: kinderen kunnen dus wel degelijk onderscheiden wat wel niet passend is in en hij een kerkdienst.) Het verhaal over de oranje-gekleurde haren van Joost gebruikt Anje de Heer als opstapje om liturgische kleuren te verduidelijken: bijvoorbeeld 'rood' (de kleur van vuur) hoort bij Pinksteren. 'Wit' hoort bij 'feest'. Sommige kinderen uit groep 5 vroegen zich wel af waarom 'rood' nu per se bij Pinksteren hoort, en niet 'oranje' (want dat is naar hun idee de kleur van vuur). Het hoofdstuk over de kleuren vonden ze verder wel leuk en interessant. En dat verbaast me eigenlijk niet, want kinderen hebben in de regel een goede antenne voor symbolen en symboolhandelingen.¹ Dit aspect (dat dus andere ook zaken aanboort dan de vraag in hoeverre kinderen de preek rationeel begrijpen) zou in het kader van 'kind en kerkdienst' veel meer onze aandacht verdienen.

Eerdere publicaties

Er zijn maar weinig boekjes waarin de eredienst voor kinderen uitgelegd wordt. In de jaren zeventig publiceerde de Studiering Eredienst onder redactie

van G. Warnink *Wat gebeurt er in de kerkdienst (de eredienst uitgelegd aan kinderen)*, dat maar liefst zes herdrukken beleefde. Dit boekje is bedoeld voor een iets oudere doelgroep dan *Samen in de kerk*. Bovendien volgt de Studiering Eredienst een orde van dienst met elementen (bijvoorbeeld Kyrie en Gloria) die in de vrijgemaakt-gereformeerde praktijk (nog) onbekend zijn. Veel gereformieerd-vrijgemaakte gezinnen zullen het boekje *Ga je mee naar de kerk?* (Barneveld 1987) van Inge Oostdijk in de kast hebben staan. Hoeveel kwailtieten dat boekje ook heeft, het is zinvol dat er nu een nieuwe, soortgelijke publicatie beschikbaar is gekomen. Sinds 1987 zijn op het gebied van de eredienst immers belangrijke ontwikkelingen gaande, en heeft de bezinning op de liturgie niet stilge staan. Daardoor heeft het boekje van Inge Oostdijk voor de huidige situatie een paar nadelen. Een belangrijk nadeel is bijvoorbeeld dat Orde A ("Middelburg 1933") gevolgd wordt. Wanneer je kind en liturgisch het één en ander wilt bijbrengen, dan is het beschrijven van een *verantwoordde* 'orde van dienst' van essentieel belang. En dan moet je dus niet Orde A gebruiken. Terecht neemt Anje de Heer Orde R ("Kampen 1975") als uitgangspunt. Bovendien beschrijft zij – in tegenstelling tot Inge Oostdijk – een kerkdienst als een tweeenheid van een Woord- en sacramentsgedeelte. En zo zouden meer zaken te noemen zijn, waarom het boekje van Anje de Heer m.i. te prefereren is.

Besluit

Er zijn dus diverse redenen waarom de komst van het boekje van Anje de Heer toe te juichen is. Ongetwijfeld blijft het onderwerp 'kind en kerkdienst' in de toekomst voorwerp van gesprek. Het is daarbij te hopen dat intus-

sen ook veel tijd en energie wordt gebruikt om kinderen voldoende vertrouwd te maken met de bestaande liturgische praktijk. Anders wordt het probleem in de toekomst alleen maar onnodig complexer en nijpender. Het zou daarom een goede zaak zijn wanneer *Samen in de kerk* in elk gezin en op elke school gebruikt gaat worden.

N.a.v. Aaije de Heer-de Jong, *Samen in de kerk. Liturgie voor kinderen uitgelegd*. Barneveld 1999. ISBN 90 5560 140 3. NUGI 214/AVI 9. 112 pagina's. gebonden, geïllustreerd. Prijs: f 18,75.

¹ A. I. Th. de Bruijne, 'Kind en kerkdienst, een begin van een liturgische bezinning', *De Reformatie* jrg. 73/26 (4 april 1998), 535-537; 'Kerkdienst en kind: een betere volgorde', *De Reformatie* jrg. 73/27 (11 april 1998), 556-559; 'Liturgie en kerkdienst', *De Reformatie* jrg. 73/28 (18 april 1998), 575-579.

² Zie uitgebreider hierover: J. Smelik, 'De Tien Woorden in de eredienst I-C', *Eredienst*, jrg. 23/4 (augustus 1996), 117-121; jrg. 23/5 (oktober 1996), 157-160; jrg. 24/1 (februari 1997), 1-7; jrg. 24/2 (april 1997), 37-42; jrg. 24/3 (juni 1997), 73-77.

³ Het zou goed zijn wanneer we nog eens nadenken of het niet beter zou zijn alleen in de *morgendienst* een "voorbereiding" te hebben, en niet in de *middagdienst*. Maar dat is een onderwerp apart.

⁴ Met bijzondere dank aan Els van der Vegt-Middel, Clara Vasse-Pomp en Geida Sinclik-Middel.

⁵ Zie hierover bijvoorbeeld: Reinhilde Henckens, 'Symbolen als houvast', *Schoot en godsdienst. Tijdschrift voor primair onderwijs en levensbeschouwing*, jrg. 52/4 (mei 1998), 72-77.

Dr. J. Smelik is musicoloog/hymnoloog en woont in Zuidhorn

Uitgedaagd door de kloof

Op de zogenaamde Belmontconferentie *'Uitgedaagd door de kloof'* in februari van dit jaar, hield prof. H.W. de Kniiff een lezing onder de titel *Leven in twee werelden*. Het aprilnummer van *Idea*, het gemeentecultuurblad van de Evangelische Alliantie, bood een samenvatting. We constateren een toenemende afstand tussen het evangelie en de moderne wereld. *De kloof waarover we spreken*, gaapt echter niet tussen de kerk en wereld, meent De Kniiff, maar *loopt dwars door ieder van ons heen*.

Waarom is er zo'n grote afstand ontstaan tussen het Evangelie en de wereld van nu? Deze vraag is niet gemakkelijk te beantwoorden. Want we hebben te maken met een diepgaand cultureel proces van een grote complexiteit. *De kloof waarover we spreken loopt boven-dien dwars door onszelf heen en bepaalt ons denken en voelen*. Wij storen ons bijvoorbeeld aan de wildgroei van het individualisme, maar juichen toe dat de moderne mens zich vrij kan ontplooiën.

We omhelzen verworvenheden van de Verlichting als mensenrechten en het eerbiedigen van de menselijke waardigheid, maar hebben de mond vol over de gevaren van een doorgeschoten menselijke autonomie. De mogelijkheden van de moderne techniek benutten we met graagte: toch hebben we de nodige kritiek op het vooruitgangsgeloof. Deze kloof in onze eigen psyche zullen we moeten overwinnen, willen we als kerk een antwoord geven op de uitdaging die hier ligt. Want die uitdaging blijft; het Evangelie pic-tendeerde immers dat er geen redding is dan in de naam van Jezus. Dat betekent dat es voor

de samenleving, geen houdbare vorm van bestaan denkbaar is, als zij niet van de kracht van het Evangelie wordt doortrokken. Maar juist *tegen deze integratie, deze eenheid die de verschillende levensterreinen samenbindt*, verzet zich de moderne kloof tussen geloof en leven, geloof en wereld.
(...)

Psychologische aspecten

We zagen al dat ons leven zich afspeelt in een autonome, 'autonome' wereld, gekennierkt door *een massieve of harde objectiviteit*; een wereld waar je weinig invloed op kunt uitoefenen. Tegenover deze objectiviteit ontwikkelt het menselijk gevoelsleven begrijpelijkerwijs een aantal tegenkrachten. Omdat hij in de wereld om hem heen weinig kan uitrichten, raakt de mens op zichzelf geconcentreerd. *De wereld verliest haar betekenis en kleur, maar we laten ons niet kisten en ontwikkelen kleine tegenwerelden, waarin ons gevoel zich kan uitleven*. Extreme vormen van dit verschijnsel zien we in de roes (drugs), de behoefte aan grensverleggende prestaties (kicks) en in tal van opzichten in de seksualiteitsbeleving. Maar de tendens zelf reikt veel verder en vertaalt zich in de enorme toename van evenementen of het evenementachtig maken van wat vroeger bescheiden feestjes waren.

Op de markt van geluk en zingeving zijn de makste dingen te koop. De religie draait op deze markt op volle toeren mee, en ook de kerk probeert een graantje mee te pikken. De kans dat zij hiermee de kloof kan overbruggen is echter gering, want *al die religiositeit heeft weinig raakpunten met de realiteit buiten het zelf; zij is naar binnen gericht*. De postmoderne mens is het referentiepunt buiten zichzelf

G.J. van Middelkoop

kwijtgeraakt. Daar hij ook veelal de vraag 'wat denk je ervan' heeft vervangen door 'wat voel je erbij', blijft hij in een kringetje ronddraaien, want zonder referentiepunt - of eenvoudig gezegd *zonder zakelijke inhoud* - blijft het gevoel een zwerver zonder thuis. De illusie dat men levensvragen door zelfbespiegeling kan oplossen, drijft de moderne mens in een cirkelgang van korte termijn-oplossingen, die hem weinig verder helpen. ook al kan hij zich aanvankelijk (eventjes) bevrijd voelen.
(...)

Hoe vindci wij in de wereld van na de Verlichting een weg, waar-bij hrt geloof wordt uitgedrukt op alle terreinen van het leven, en zich niet laat wegstoppen in het hoekje van de geprivatiseerde religieuze ervaring. Hoe kunnen we in het persoonlijke en sociale leven, in politiek en maatschappij, in kunst en cultuur zichtbaar maken *dat echt mens-zijn niet buiten God om ervaren en beleefd kan worden?* Om antwoorden op deze vraag te vinden is veel denkwerk en moed tot experiment nodig.
(...)

Gevoelsleven

We zeiden al: zonder referentiepunt buiten onszelf raakt ons gevoel op drift. In het licht van het christelijk geloof wordt zichtbaar dat *de vreugde van het bestaan* werkelijk tot onze geschapen staat behoort en ook vandaag mogelijk is. We hoeven de pret niet uit een hoge drukketel te distilleren, geen evene-

menen op te kloppen en toper-
varingen te scoren om de volheid
van het bestaan en de schoon-
heid van de wereld te ervaren.
Hier ligt een grote uitdaging
voor de kunst, voor het onder-
wijs, voor **otis** taalgebruik en ons
omgaan met de seksualiteit. Wel-
licht is het de taak van de kerk,
de **seksualiteit** en haar heerlijk-
heid uit de huidige banalisering
te redden.

Van de heerlijkheid van het leven
(die ondanks het zuchten van de
schepping nog steeds mogelijk
is) en de mogelijke rol van het
christelijk geloof getuigt een
gebeurtenis die zich voordeed in
een Latijns Amerikaans land, en
waarvan ik hoorde via een van
mijn studenten. Voor een theolo-
gisch cursus meldde zich een
arme en armoedig uitziende
vrouw. Na het eerste studiejaar
was ze geheel veranderd. Mijn
zagsman zag haar voorbijlopen:
ze had zich verzorgd en mooi
aangekleed, haar haar zat anders
en ze zag er stralend uit. Zolang
zulke dingen gebeuren, kan het
geloof niet irrelevant zijn en
kunnen we tegen elkaar zeggen:
'*Geloof niet in de kloof*'.

Het einde van de gerefor- meerde theologie?

Heeft de gereformeerde theolo-
gie toekomst? Die vraag
bespreekt dr. *B.W.J. de Ruijter* in
Confessioneel van 25 mei. Hij
reageert kritisch **tip** Prof. dr.
C Graafland die gelooft van
niet:

Hij beantwoordt de vraag nega-
tief. Hij pleit ervoor om de gere-
formeerde belijdenis op te
geven. De Schrift alleen moet
genoeg zijn. 'Zonder de toevoe-
ging 'belijdenis' dus. Ook zonder
directe of indirecte invloed van
orthodox gereformeerde theolo-
gie, hetgeen niet eenvoudig is
maar door een diepgaand reini-

gingsproces kan worden verkre-
gen.' Hier een reactie.

Isolement en tragiek

Wie de theologische ontwikke-
ling van Graafland volgt, kan
nici om de hiermee verbondeir
persoonlijke tragiek heen. Van
iemand die als hoogleraar van-
wege de Gereformeerde Bond
decennia lang onderzoek deed
naar en onderricht gaf in de klas-
siek geï-formeerde theologie
verwacht je niet, dat juist hij deze
theologie irrelevant voor het
heden noemt. Wanneer één van
de belangrijkste nestors van de
gereformeerde theologie dit har-
de oordeel velt, is er duidelijk
ren *ernstige crisis*. Bij Graafland
persoonlijk en, daar zal ik het in
het vervolg over hebben, in de
gereformeerde theologie.

Decennia lang werd de orthodox
gereformeerde theologie in het
isolement beoefend. Haar aan-
hangers concentreerden zich in
hun studies op het eigen verle-
den. Aan de universiteit had ze
een veilige, dat wil zeggen: apar-
te, plaats. Deze theologen
bemoeiden zich niet of nauwe-
lijks met de bijbelwetenschap, de
vergelijkende godsdienstweten-
schap, de oecumene en de litur-
giek. Op het gebied van de dog-
matiek en de ethiek lieten ze wel
eens van zich horen, maar hun
bijdragen bestond meestal niet
meer dan het onvertaald herha-
len van wat in de achttiende
eeuw was gezegd. Een *gesprek*
met de eigen tijd had voor bevin-
delijk gereformeerden nooit rele-
vantie. Bijgevolg was deze vorm
van gereformeerde theologie
voor niet-geestverwanlei vols-
trekt irrelevant. *Het was folklore*
voor de voetnoot.

Opeengebroken

De laatste jaren heeft er een
belangrijke sociale ontwikkeling
plaatsgevonden.
Door de sterk toegenomen

sociale mobiliteit sijnpelde *hef*
moderne levensgevoel ook de
'bevindelijk gereformeerde'
gemeenten binnen. Zeker de jon-
gere generatie ging vragen stel-
len over de relatie evangelie en
cultuur. Grote sponningen waren
het gevolg. In gemeenten waar
altijd uitsluitend Psalmen op
hele noten hadden geklonken,
werd door de nieuwe generatie
uit de bundel Opwekking gezon-
pen. De aloude Statenvertaling,
die nooit verdrongen had kun-
nen worden door de meer aan de
eisen van deze tijd beantwoor-
dende NBG vertaling van 1951,
werd ingeruild voor een modieu-
ze kinderbijbel met als titel *Het*
Boek. In vele 'bevindelijk gere-
formeerde' gemeenten voltrekt
zich kortom een ontwikkeling
waarbij het oude bevindelijke
erfgoed geleidelijk wordt inge-
ruild voor een *evangelikaal bibli-*
cisme.

Afgedaan

Graafland vertaalt deze binnen
de gemeenten waarneembare
ontwikkeling naar het terrein
van de theologie. Als goed ken-
ner van zijn eigen achterban con-
stateert hij dat de gereformeerde
orthodoxie heeft afgedaan. De
gereformeerde belijdenis kan
daarom worden opgegeven. Weet
Graafland dan niet dat er altijd
gereformeerde theologen zijn
geweest die de wel altijd getracht
hebben om de relevantie van het
gereformeerde belijden duidelijk
te maken? Men denke bijvoor-
beeld aan mannen als Ph. J. Hoe-
demaker, J.H. Gunning jr., O.
Noordmans, Th.L. Haitjema en
A.A. van Ruler. Natuurlijk kent
Graafland die, maar hier komt
het vreemde in zijn redenering.
Deze mannen zijn indertijd door
de 'bevindelijk gereformeerden'
niet als geestgenoten herkend.
Op die beslissing van toen mag
niet worden teruggelaten. De
bevindelijk gereformeerde theo-
logie mag zich dus niet door deze

personen laten beïnvloeden. Ze moet autonoom haar weg. gaan. Vandaar Graaflands vlucht naar het *sola scriptura*. Helaas moet gezegd worden *dat de ene autistische theologie hier wordt inge-ruild voor de andere*. Of de nu dooi. Graafland voorgestane biblicistische theologie wel liet gesprek niet de cultuur kan aan-gaan, valt te betwijfelen.

Verbondenheid

He mag duidelijk zijn dat ik mij keer tegen een dergelijke poging de gereformeerde belijdenis ter-zijde te schuiven. Het evangelie. het woord van Gods genade, is wel via een keten van getuigen overgeleverd. Zij hebben het geloof in Jezus Christus beleden en laten zien welke consequen-lies dat geloof binnen hun con-text is om tot een **echt** verstaan van de Schrift te komen. Wij zijn **geen** onbeschreven blad wan-neer wij de bijbel lezen. Onze gereformeerde tielijdenis laat zien hoe ons voorgeslacht Gods Woord heeft verstaan. Natuur-lijk werden hun vragen en ant-woorden bepaald door de vra-gen van de tijd waarin zij leefden. Maar wij staan nu een-maal op hun schouders en kun-nen daarom eenvoudig niet om hun verstaan van de Schrift heen. Wij lopen aan achter dege-

nen die ons voorgingen op de weg van het geloof in Jezus Christus.

Wie, zoals Graafland, de belijde-nis beschouwt als de tijdloze maat aller dingen, moet of de belijdenis terzijde te schuiven of de belijdenis naar je eigen inzicht toe interpreteren. Graaf-land kiest voor het eerste. Ik zou een andere weg willen gaan. geïnspireerd door theologen die Graafland zo verfoeit. De belij-den is voor mij niet de maat van alle dingen, maar wel een belangrijke mijlpaal op de weg die de Geest koos om mij het evangelie over te leveren.

In verbondenheid **met deze gere-formeerde vaders** wil ik mijn geloof belijden. Daarmee geeft de gereformeerde confessie geen antwoord op elke moderne vraag. Ik zoek bij Iiaar echter wel naar aanzetten die mij kun-nen helpen om mijn vragen te beantwoorden.

We leven in een andere tijd dan onze gereformeerde voorvade-ren. De consequentie van deze constatering mag echter mijns inziens niet zijn dat we het ver-leden kunnen vergeten. Vanuit dit perspectief is het *sola scriptu-ra* een onacceptabele simplifica-tie. We kunnen de bijbel niet lezen alsof dat voor ons niet gebeurd is.

uit de kerken

Heerde/Wapenveld – De kerken-raad van de Gereformeerde Kerk te Heerde en de kerken-raad van de Gereformeerde Kerk te Wapenveld delen mee dat in onderling overleg besloten is de combinatie Heerde-Wap-penveld op te heffen. Ds. K.S. Winter is met ingang van 1-1-2000 volledig verbonden aan de Gereformeerde Kerk te Wapen-veld. Adres en telefoonnummek van ds. K.S. Winter blijven onge-wijzigd.

Nijmegen – Rectificatie Hand-boek 2000: Scriba: J.A. Dijkema, 024-3780655. Postbus is opgehe-ven! Alle correspondentie (ook diaconie en commissies) svp naar Geref. Kerk "De Bron", De Gil-dekamp 60,02, 6545 LX Nijme-gen.

Drachten-Noord - Scriba: P. de Vries, Postbus 728,9201)AS Drachten. Tel. 0512-511116. E-mail: pdevries@chello.nl

Amersfoort-Oost – Beroepen: A.O. Reitsema te Bunschoten-West.

Hoogkerk – Beroepen: H. van den Berg te Dalfsen.

1
STICHTING WOORD EN WERELD

Ds. L.E. Leeftink

Tot versterking van ons geloof

*Ter voorbereiding op de viering
van het Heilig Avondmaal*

96 pag. genaaid/gebrocheerd, geïllustreerd

1 r 3e
sterking

van ons geloof

ABONNEMENT CAHIERS f 12,95. LOSSE VERKOOP f 15,95. BEL VOOR ABONNEMENTEN OF UITGEBREIDE FONDSLIJST 050 - 301 36 36